

Josep Torrell

El cine militante en Catalunya (1968-1978)

Lo que iba a decir y no dije

El 17 de diciembre de 2003 tuvo lugar en la Filmoteca de Cataluña un acto sobre el cine militante, en que, por una serie de imprevistos, algunos de los invitados nos quedamos prácticamente sin hablar. El texto que viene a continuación es el que iba a leer, pero no se pudo.

* * *

El cine militant a Catalunya (1968-1978)

Gràcies a tots per haver vingut.

També vull donar les gràcies al Centre de Conservació i Restauració de la Filmoteca per haver-me convidat a estar aquí, juntament amb els tres homes que més admiro i valoro del cine fet a Barcelona i a Espanya.

La realitat espanyola, sense ells, semblava el títol d'una pel·lícula de Juan Antonio Bardem, *Nunca pasa nada*. Les imatges rodades per Pere Portabella, Manel Esteban o Pere Joan Ventura, entre d'altres [1], van contribuir a documentar que quelcom passava sota la dictadura franquista entre els anys 1970 i 1978.

El cine militant comença a Catalunya —i a Espanya— el 1968, quan Antoni Lucchetti i Agustí Corominas roden el curtmetratge *No se admite personal*. La pel·lícula és totalment clandestina i es va passar sobretot a barris, a través del contacte amb grups de teatre. El que passa és que el grup que fa aquesta pel·lícula no torna a fer-ne cap. Intenta fer-ne una altra, aquesta amb dibuixos animats, però es va perdre el material i aquí s'acaba la historia.

De totes maneres, la necessitat d'un cine d'oposició venia essent plantejada pels corresponsals de premsa estrangers acreditats a Barcelona. Pere Fages, militant del PSUC encarregat d'establir contactes amb aquests corresponsals, n'estava tip de sentir dir que no hi havia cap possibilitat de fer sortir una informació a l'estranger sobre el moviment obrer si no venia acompanyada de fotografies o, encara millor, de pel·lícules. La situació va començar a canviar el 1970, quan la situació general empitjora.

La dictadura franquista, amb els estats d'excepció de gener de 1969 i desembre de 1970, amb la repressió policial contundent i brutal contra les vagues i manifestacions obreres, va posar de manifest que sota el govern de l'almirall Luis Carrero Blanco s'estava directament sota un règim assassí.

Això es va traduir en un enduriment del règim de censura i en la prohibició de la pel·lícula de Carlos Durán *Liberxina 90* (1970). Carlos Durán i Pere Portabella es radicalitzaren i es decidiren a participar en el cine militant. El problema és que cap d'ells sabia fer funcionar una càmera.

Aleshores hi ha un amic de Pere Portabella i d'Octavi Pellissa que diu: «Jo sóc càmera [de televisió], tinc una càmera... i puc intentar-ho». Aquest amic de Portabella i Pellissa era Manel Esteban.

Així neix *Poetes catalans* (1970), on trobem a Pere Portabella com a coordinador, Manel Esteban com a càmera principal i Pere Joan Ventura com a càmera que roda des del públic.

Les tres persones que estan avui aquí són admirables pel que van fer.

Pere Portabella, durant el període del cine militant, estava també amb el grup de l'art conceptual, que va influir en la forma en què va plantejar la seva aportació al cine militant.

Pere Portabella va fer quatre pel·lícules: *Cantants 72* (1972-1974), de la qual només en queda una còpia a Suècia; *Advocats laboralistes* (1973), que està perduda, i dos llargmetratges, *El sopar* (1974) i *Informe general sobre algunas cuestiones de interés para una proyección pública* (1977).

Per definició, el cinema militant de Pere Portabella consisteix a sorprendre l'espectador en fer allò que un no s'espera trobar mai en una pel·lícula clandestina.

Manel Esteban va fer de tot dins del cinema militant. Va ser muntador, va ser càmera d'altres, com per exemple del suec Leif Persson, un *freelance* que va rodar bastant cine clandestí i el va difondre a l'estranger. Manel Esteban també va assumir tots els encàrrecs clandestins que li feia el PSUC.

Va dirigir *Xirinachs* (1971-1973), *Milán-Amnistía: una exposición que trata de España* (1972), *La censura del franquismo* (1972), *Mitin del PCE a Ginebra* (1974), *1 i 8 de febrer 1976, manifestacions a Barcelona* (1976, amb el Grup de Producció) i *40 anys de lluita* (1976). Avui circula una pel·lícula, *Ja som legals* (1977), que és el resultat de muntar varies pel·lícules de la primavera de 1977, cosa que va fer Iniciativa per Catalunya.

I, a més a més, va ser un dels primers que va rodar manifestacions per passar-les a les televisions estrangeres, acompanyat d'Octavi Pellissa.

Una de les primeres pel·lícules que va muntar va ser *Muntanya/Montserrat* (1971), rodada per Llorenç Soler i amb la veu d'Octavi Pellissa. Per tant, aquesta és una pel·lícula pensada per exhibir-la. Però hi va haver una reacció en contra, al·legant el perill que representava per als propis intel·lectuals que hi intervenien, i la pel·lícula pràcticament no es va exhibir o molt poc.

Pere va coordinar *Sant Cugat* (1973), que va ser la manifestació obrera més nombrosa fins aleshores sota el franquisme: deu mil persones. A partir d'aquesta data (1973) es va dedicar bàsicament a rodar tot tipus d'actes, assemblees, vagues, manifestacions, festivals d'oposició, etcètera. La seva filmografia suma més de setanta pel·lícules, que es conserven en la seva pràctica totalitat a l'Arxiu de la Filmoteca de Catalunya.

A partir de 1975 Pere Joan Ventura va fundar el Grup de Producció, la pel·lícula més famosa del qual va ser *1 i 8 de febrer 1976, manifestacions a Barcelona*, de la qual se'n van fer més de 130 passis en tres mesos [2].

Molts d'aquests curts anaven directament a la televisió francesa. Si aquesta ho considerava interessant ho passava, i acaba fent-ho a França, Suècia, la RFA, etcètera. Els encarregats de portar-ho a França eren Manel Esteban, Pere Joan Ventura i un equip de militants del PSUC (sense cap vinculació amb el cine). Qui coordinava la sortida i entrada de material per la frontera era Joan Anton González.

No cal dir que la Brigada Política estava furiosa cada cop que un d'aquests rodatges donava voltes per les televisions europees.

A més, va haver-hi altres cineastes militants, com Llorenç Soler, Helena Lumbreras i Mariano Lisa (que formaven el Colectivo de Cine de Clase), i a partir de 1974 s'hi va afegir la Cooperativa de Cine Alternativo.

El problema d'aquestes pel·lícules era que podessin arribar a la gent potènciament interessada. Aleshores Joan Anton González, que era un dels dirigents de la direcció local de CC.OO. i del comitè local del PSUC, va tenir la idea de muntar una petita estructura de distribució, no sols per les coses del partit sinó de tot tipus de pel·lícules prohibides.

Això era simplement un «volti», que és com se li diu a un magatzem de pel·lícules [3]. De cara enfora, el volti mai no va existir; simplement era un servei en què hi havia algú desconegut que s'encarregava d'obtenir el projector i la pel·lícula. Però mai no hi va haver ningú que sentís parlar d'un magatzem de pel·lícules i, per tant, no el buscava ningú. Això va fer també que mai no caigués en mans de la policia.

Així es van poder distribuir les pel·lícules del PSUC, les del PCE (amb el nom de Colectivo de Cine de Madrid), de Llorenç Soler, etcètera.

Però, a més a més, es van distribuir tot un seguit de pel·lícules que la gent tenia realment ganes de veure: *El acorazado Potemkin* (1925), *Noche y niebla* (1955), *Viridiana* (1961), que tenia el Pere Portabella, i la primera part de *La hora de los hornos* (1968).

A grans trets, això va ser la història del cine militant des del 1968 al 1978. Quan va venir això que li diem «democràcia», tothom es va dedicar a altres coses.

El problema va ser pels qui havien dedicat sis anys al cine militant, però sense fer cap llarg. A aquestes persones, que són el Manel Esteban i el Pere Joan Ventura, no se'ls va reconèixer tot el que havien fet. Per exemple, al *Diccionario del cine español* de l'Academia de las Artes y las Ciencias Cinematográficas de España, surt el Pere, però no surten ni el Manel ni el Pere Joan. Se suposa que el primer treball del Manel va ser *Olímpicamente muerto* (1983), i el primer de Pere Joan va ser *El efecto Iguazú* (2003), la qual cosa és una falsedat total.

Tots dos van estar al capdavant d'un tipus de cine clandestí, secret i il·legal, però gràcies al qual ara podem disposar d'imatges del nostre passat recent, que d'altra manera seguiria sent un buit enorme, el que abans he anomenat «nunca pasa nada».

Espero que l'acte d'avui contribueixi —en part— a restituir la memòria històrica dels qui van fer possible el cine que veurem ara.

Notes

[1] També van rodar imatges Joan Martí Valls, Antoni Tomás i Roc Villas. A aquests, Roc Villas afegeix la Rosa Maria Puig Serra, el Gustau Hernández i el seu germà Carles (Hac Mor), segurament ja pel 1976.

[2] Segons Pere Joan Ventura, hi havia diferents graus de pertinença al Grup de Producció. Hi havia, per una part, els fotògrafs, que preniën fotografies però no rodaven, com Paco Elvira, Bartomeu Cruells (mort) o Jordi Morera. Els qui rodaven eren fonamentalment Pere Joan Ventura, Jordi Farrarons, Francesc Llovet, Roc Villas, Antoni Tomás i Carles Suqué. Hi havia un tercer grup que eren els que vigilaven (i tampoc rodaven), como Xavier Vinader, al qual s'hi afegirien després Paco Poch, Georgina Cisqueña, Joan Puig i un altre, anarquista, el nom del qual no recorda.

[3] La gent que va formar part del volti eren, en diferents períodes, Antoni Bartomeus, Asunción Garzón, Joan Antón González, Joan Martí Valls, Josep Sánchez, Jordi Socias i Montserrat Torras i Roc Villas.